

Flerstemt feminisme eller søsterskap til besvær?

Dr Line Nyhagen Predelli, Loughborough University, England

Innledning til Norsk Kvinnesaksforenings 125 års jubileumsseminar i

Oslo, 15. Oktober 2009

Tusen takk for invitasjonen til å komme hit til Litteraturhuset i kveld for å være med på markeringen av 125 års jubileet til Norsk Kvinnesaksforening. Det er en stor ære for meg. Jeg vil fortelle dere litt om meg selv: jeg er 43 år, født og oppvokst i Sandnes i Rogaland; jeg har hovedfag i statsvitenskap fra Universitetet i Bergen og doktorgrad i sosiologi fra University of Southern California i Los Angeles. Jeg er en 'outsider' til norsk kvinnebevegelse, i den forstand at jeg ikke har vært en deltakende aktivist eller medlem av en organisasjon i kvinnebevegelsen, men heller en akademisk observatør – og som akademiker har jeg også vært opptatt av forholdet mellom minoritetsfeminisme og majoritetsfeminisme i Norge, Spania, og England. Jeg er selvsagt feminist, og jeg mener at forskerrollen også kan bidra til samfunnsendringer. Når det gjelder forholdet mellom minoritets- og majoritetskvinner i Norge, oppdaget jeg raskt fra et akademisk ståsted da jeg kom tilbake til Norge fra USA på midten av 90-tallet at det ikke fantes dialog mellom hvite kvinne- og kjønnsforskere på den ene siden, og etniske minoritetskvinner på den andre. Da jeg var gjesteforsker ved Senter for kvinne- og kjønnsforskning i 1996-97 tok jeg derfor initiativet til å invitere Fakhra Salimi, leder ved MiRa Senteret, til å innlede for oss hvite kvinneforskere – det ble et interessant møte. Senere ble jeg forbauset da den siste Maktutredningen i Norge fullstendig ignorerte etniske minoritetskvinner. Jeg tok derfor initiativet til et nytt prosjekt i Maktutredningen som fokuserte på etniske minoritetskvinner og deres politiske innflytelse på nasjonal politikk. Dette prosjektet ble til en rapport i Maktutredningen kalt 'Uformelle veier til makt: Om minoritetskvinner og deres politiske innflytelse' (publisert av Unipub i 2003). Senere tok Beatrice Halsaa og jeg initiativet til et forskningsprosjekt om svart feminisme i Norge og søkte Norges forskningsråd om penger. Vi fikk ikke finansiering, og kommentarene til en av dem som

vurderte søknaden var at det fantes ikke svart feminisme i Norge. Men Beatrice og jeg har senere fått anledning til å ta opp igjen forholdet mellom hvit og svart feminisme i FEMCIT prosjektet som jeg legger frem resultater fra her i kveld.

FEMCIT er et forskningsprosjekt om kvinnebevegelser i Europa – den formelle tittelen på prosjektet er 'Kjønnen medborgerskap i et multikulturelt Europa: betydningen av dagens kvinnebevegelser'. Hovedfinansieringen av prosjektet (2007-2011) er fra EU, og FEMCIT ledes av Professor Beatrice Halsaa ved Universitetet i Oslo. Prosjektet blir koordinert av Universitetet i Bergen, og består av 16 deltakende institusjoner fra ulike land i Europa (www.femcit.org).

Prosjektet er delt inn i 7 'arbeidspakker' eller del-prosjekter, hvorav jeg er leder for arbeidspakke nummer 4 om etnisk og religiøst medborgerskap. Arbeidspakke 4 består blant annet av en sammenliknende studie av moderne kvinnebevegelser i Norge, Spania og England, hvor fokuset er på 1970-tallet og fremover til i dag. Forskere fra Norge, England og Spania deltar i studien, inkludert Beatrice Halsaa og Cecilie Thun ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo.

Mitt hovedfokus i dag er den norske kvinnebevegelsen, med noen raske sideblikk til kvinnebevegelser i Spania og England. Startstedet for prosjektet vårt er svart feministisk kritikk og postkolonial kritikk av hvite kvinnebevegelser som etnosentriske og blinde for betydningen av rase og etnisitet. Fikk kritikken noen konsekvenser, spør vi, og i så tilfelle hvilke? Den britiske forskeren Julia Sudbury har i sin bok '*Other kinds of dreams. Black women's organisations and the politics of transformation*' fra 1988 stilt følgende spørsmål: har minoritetskvinnens interesser blitt omfavnet og akseptert, eller motstridd og avvist av majoritets-kvinnebevegelsen? Her er det nødvendig med et par presiseringer: begrepet 'svart feminisme' er blitt brukt av både svarte og sør-asiatiske kvinner, men er i seg selv et kontroversielt begrep. Vi har likevel valgt å bruke det i vårt prosjekt. Vi bruker også begrepet 'hvit feminisme', som ikke har sitt opphav i feministisk

aktivisme, men heller i academia. Jeg vil også understreke at alle minoritetskvinner ikke har de samme interessene, liksom alle majoritetskvinner ikke har de samme interessene. Dette tar jeg som et gitt utgangspunkt for diskusjonen her i dag.

Datagrunnlaget for vår studie av kvinnebevegelser i Norge, Spania og England består av intervjuer og dokumenter. I Norge er det foretatt intervjuer med 30 aktivister fra feministiske organisasjoner, andre kvinneorganisasjoner, og enkelte kjønnsblandete organisasjoner, samt fem intervjuer med byråkrater og politikere. Det er Beatrice Halsaa og Cecilie Thun som har foretatt intervjuene i Norge, mens jeg selv har foretatt intervjuer i England, og Adriana Sandu har foretatt intervjuer i Spania.

I prosjektet har vi hatt et to-delt fokus:

- 1) Relasjoner mellom etniske minoritets- og majoritetsorganisasjoner i kvinnebevegelsen – har de vært preget av samarbeid og enighet, eller av uenighet og konflikt?
- 2) Kvinneorganisasjoners bruk av politiske mulighetsstrukturer for å påvirke politikk på to felt: vold mot kvinner, og rasisme/etnisk diskriminering.

Innlegget mitt her i dag fokuserer på det første spørsmålet – og dermed er vi fremme til dagens tittel: Flerstemt feminisme eller søsterskap til besvær? Med undertittelen: Når, hvordan og om hva kan feministiske kvinneorganisasjoner samarbeide på tvers av majoritet og minoriteter? Hva er erfaringene og hvor er mulighetene?

Jeg skal legge frem funn fra et forskningsprosjekt. Prosjektet har intervjuet et begrenset antall aktivister i kvinnebevegelsen, men vi tror at bredden i perspektiver og synspunkter gir et godt og representativt bilde. Men det kan hende at jeg fornærmer, sårer eller irriterer noen av dere her i kveld, fordi dere har andre erfaringer enn de jeg presenterer til dere i innlegget. Da vil jeg oppfordre dere til å delta i debatten!

Først skal jeg peke på noen hovedfunn i de tre landene. Etniske minoritetskvinner organiserte seg på 1970-tallet i Norge og England, og sent på 1980-tallet/tidlig 1990-tallet i Spania. Etniske minoritetskvinnens organisasjoner i disse landene inkluderer urbefolkningskvinner (samer) i Norge, nasjonale minoriteter som Roma-folket i Spania, og innvandrerkvinner. Forskjellige befolkningsgrupper har tradisjon for å innvandre til Norge, Spania og England.

I de tre landenes kvinnebevegelser har vi observert at det er en ulik grad av samarbeid og interseksjonell tilnærming til ulikhet. Med en interseksjonell tilnærming mener jeg at flere typer ulikhet kan virke sammen og forsterke hverandre – for eksempel kjønn, rase, klasse og seksualitet. En svart lesbisk kvinne fra arbeiderklassen kan oppleve diskriminering og ulikhet på alle disse områdene.

I de tre landene prosjektet vårt handler om, kan vi si at etniske minoritetskvinnens interesser i stor grad er akseptert av, men ikke inkludert eller integrert i virksomheten til majoritetsorganisasjoner. I England er FAWCETT foreningen det mest fremtredende og lovende eksempelet på en feministisk majoritetsorganisasjon som har tatt opp rasisme og etnisk diskriminering basert på en interseksjonell tilnærming. I en uformell konkurranse mellom de tre landene kan vi si at Norge kommer på andre plass når det gjelder majoritetsorganisasjonenes interesse for minoritetskvinnens politiske saker. Spania, derimot, har de færreste indikasjoner på samarbeid og bygging av felles politiske plattformer på tvers av etniske skillelinjer. Men det at Norge kanskje er bedre stilt enn Spania, betyr ikke at den norske kvinnebevegelsen har kommet særlig langt i retning av å skape dialog med og utarbeide felles politiske plattformer i samarbeid med minoritetskvinnens organisasjoner.

Det er også noen likheter mellom de tre landene som er verdt å merke seg: minoritetskvinner har gjerne assosiert seg med sin egen etniske gruppe og etniske minoritetsorganisasjoner som springer ut fra egen gruppe, før de etablerer egne feministiske organisasjoner eller andre typer

kvinneorganisasjoner. Det er veldig store forskjeller innen og mellom de ulike kategoriene av minoritetskvinner og av minoritetsorganisasjoner. Med en bred pensel kan vi male et bilde hvor minoritetskvinnens organisasjoner stort sett er akseptert som selvstendige politiske aktører av majoritets-kvinneorganisasjoner. Vi kan også si at minoritetskvinnens interesser er i større grad omfavnet av og tatt opp av majoritets-kvinneorganisasjoner i dag enn det som var tilfellet på 1970- og 1980- tallet. Men på tross av dette har etniske minoritetskvinner fremdeles ikke oppnådd betydelig representasjon og posisjoner i majoritetsorganisasjoner (vi argumenterer for at minoritetskvinner fortsatt bør vektlegge egenorganisering, men at de også må få bedre innpass og muligheter for deltakelse i majoritetsorganisasjoner). Fra dette generelle oversiktsbildet vil jeg gå nærmere inn på situasjonen i Norge.

Norge – fra konflikt til samarbeid?

På 1970-tallet forsøkte Foreign Women's Group (etablert i 1978) å introdusere rasisme på norske kvinneorganisasjoners dagsorden. Svarte feminister var en del av anti-rasisme bevegelsen og så på rasisme som en feministisk sak. De fremmet slagord som: 'Kampen mot rasisme er også en kamp mot undertrykking av kvinner', og 'Selvstendig oppholdstillatelse for innvandrerkvinner'. Men mottakelsen av disse slagordene var heller nedslående. Minoritetskvinner følte seg forbigått og tilsidesatt, ja, til og med avvist. De snakker om å ha vært frustrerte, provoserte, sinte og desillusjonerte over mangelen på respons fra majoritets-kvinneaktivister. Minoritetskvinner forklarer mangelen på respons og støtte ved å vise til at minoritetskvinner ble oppfattet som å ha interesser og prioriteringer som var forskjellige fra og ikke relevante for majoritetskvinnens interesser.

På denne tiden var majoritetskvinner kanskje mest interessert i prostitusjon og pornografi, men også i kvinner i tredje verden. Solidaritetskampanjen var dog rettet mot kvinner og utvikling 'der ute', og ikke mot innvandrer- og flyktningekvinner 'her hjemme'. Hvite feminister beskriver stolt sitt engasjement på feltet kvinner og utvikling, uten å komme inn på innvandrerkvinner eller rasisme i Norge. Svarte feminister hadde et mer kritisk blikk på dette 'søster-solidaritetsprosjektet', fordi rasisme og diskriminering i

Norge ble fullstendig oversett. Når majoritetsfeminister blir spurt om relasjoner til svarte feminister i Norge, så rapporterer de å ikke huske om rasisme var en feministisk sak på 1970- og 1980- tallet. De husker å ha gitt støtte til individuelle innvandrerkvinner, men så ikke på rasisme som et strukturelt eller institusjonelt samfunnsproblem. De var likevel influert av sosialistiske ideer og så visse typer av undertrykking som strukturelle problemer (av kvinner og av arbeiderklassen). Rasisme ble ikke inkludert. I intervjuene våre presenteres et nasjonalt selvbilde av toleranse og uskyldighet.

Nå skal jeg gå litt nærmere inn på ulike diskurser eller posisjoner som fremkommer i intervjumaterialet vårt. Jeg legger vekt på hvordan aktivister presenterer og snakker om relasjoner seg i mellom. På 1970- og 1980- tallet kan vi si at de følgende posisjoner var dominante: en posisjon som taler om sinne blant etniske minoritetsfeminister, og en posisjon som taler om irritasjon blant majoritetsfeminister.

Frustrasjon og skuffelse preger beskrivelsene av de første møtene mellom minoritets- og majoritets-organisasjoner i kvinnebevegelsen. For å si det enkelt, så var svarte feminister sinte, mens hvite feminister var irriterte. Svarte feminister ble sett på som for negative eller kritiske. Svarte feminister påpekte rasisme og diskriminering i arbeidsmarkedet og på andre samfunnsfelt som viktige saker, men erfarte at hvite feminister ignorerte deres problemer. De var sinte! De følte seg ikke behandlet som likeverdige partnere i den feministiske debatten. I en slik atmosfære eller klima av gjensidig mistro og mistenkelighet var det vanskelig å initiere samarbeid og allianser. Majoritetsfeminister nektet å innse at anti-rasisme kampen var forbundet med feminisme. Et slikt synspunkt passet ikke inn i den hegemoniske diskursen om klasseforskjeller og om betydningen av regionale forskjeller mellom kvinner innen rammen av kvinnevennlig stat. Anti-rasisme diskursen klarte ikke å trenge gjennom denne hegemoniske diskursen, og ble ikke ønsket velkommen.

Mangelen på anerkjennelse av den svarte feministiske agendaen ble møtt med skuffelse, resignasjon, sinne og sorg:

'De [majoritetsfeministene] ga blanke i oss [svarte feminister]... Forholdet var ikke lunkent eller likegyldig. Antagonistisk, jeg vet ikke om det er det rette ordet, men forholdet var veldig aggressivt... Det var veldig trist; det var slik jeg erfarte det store møtet hvor vi inviterte viktige kvinner som.... Nei, jeg erfarte det som ekstremt leit og som at jeg ville gråte etterpå', fortalte en informant.

Videre har vi identifisert ytterligere to historiske diskurser eller posisjoner blant de ikke-feministiske kvinneorganisasjonene i studien vår: en posisjon som fremhever veldedighet ('stakkars innvandrerkvinner') og hvor innvandrerkvinner blir sett på som ofre, og en posisjon som fremhever solidaritet (vi må hjelpe dem). Det er enighet blant minoritetsaktivister om at majoritetskvinnens organisasjoner i Norge har vært etnosentriske (det samme gjelder i Spania og England). Intervjuene med majoritetsaktivister peker i samme retning. Det er vanskelig å finne eksempler på interseksjonelle tilnærminger som overskrider betydningen av kjønn og klasse.

Men svarte feminister ga ikke opp, de fortsatte å konfrontere hvite feminister og stoppet ikke sine forsøk på å påvirke den feministiske debatten. Og majoritetsfeminister fortsatte å møte og krangle med minoritetskvinner og svarte feminister. Man kan kanskje si at krangel og konflikt alltid har vært og er tilstede i kvinnebevegelsen. Krangler mellom ulike hvite feminister var sterke og intense, og man kan si at konflikter bekreftet at det var 'business as usual'.

Men hvite feminister snakket tross alt fra en privilegert posisjon. Derfor mener vi som forskere at konflikter med svarte feminister var annerledes – de involverte kvinner som hadde en mer utsatt posisjon i forhold til f.eks. statsborger-rettigheter og status. Vi kan si at etnisk norske kvinner og minoritetskvinner innehar ulike hierarkiske posisjoner som gjør dem sårbare på svært ulike måter. Krangel var ikke i seg selv noe nytt. Men introduksjonen av rase og etnisitet som nye ulikhetsmarkører for kvinner – og som nye politiske og teoretiske redskaper i kvinnekampen – var nytt. Hvite feminister forsto ikke betydningen av dette nye bildet av kvinnekamp. Dermed oppsto

det et dårlig klima for dialog og samarbeid, hvor hvite feminister ble beskyldt for både etnosentrisme og rasisme.

Hvordan så svarte feminister på egne bidrag til å skape relasjoner til hvite feminister? I intervjuene er det få eller ingen refleksjoner omkring dette. Skylden for dårlige og vanskelige relasjoner ble ene og alene plassert på skuldrene til hvite feminister. I dag kan vi si at hvite feminister aksepterer eller anerkjenner egen utilstrekkelighet når det gjelder eget engasjement i minoritetskvinnens interesser. Selv om de ikke liker kritikken fra svarte feminister, kan vi si at de har godtatt anklagen om etnosentrisme.

I hvilken grad majoritetsaktivister har vært rasistiske er et mer kontroversielt tema. Majoritetsfeminister har ikke innrømmet eller bekreftet rasistiske holdinger og/eller praksis, mens minoritetsfeminister vil si at rasisme er karakteristisk for både offentlig politikk og feministiske organisasjoner dersom disse ikke inkluderer anti-rasisme og anti-diskrimineringskrav på sin agenda. Når majoritetsfeminister nektet å godta at rasisme var et strukturelt samfunnsproblem, ble det enkelt å anklage den hvite kvinnebevegelsen selv for strukturell rasisme. Dårlige og konfliktfylte relasjoner var dermed tilstede fra begynnelsen. Minoritetskvinner snakket om å bli oversett og om mangel på anerkjennelse fra den bredere kvinnebevegelsen.

Samarbeid som fant sted på 1970- og 1980-tallet handlet gjerne om saker som vold mot kvinner, prostitusjon og pornografi, og 6-timers dag, men samarbeidet var nesten utelukkende mellom majoritetsorganisasjoner. Vi kan si at relasjonene mellom minoritets- og majoritetsorganisasjoner tok et vendepunkt i 1989: TV-aksjonen 'Kvinner i den tredje verden' representerte et gjennomslag for feministiske minoritetskvinnens stemme innen kvinnebevegelsen i Norge. Beslutningen om å tildele finansiell støtte til MiRA-senteret (tidligere Foreign Women's Group) var viktig både som en realpolitisk og en symbolsk hendelse. Samarbeidet var basert på pragmatisk og strategisk tenking, og minsket nok ikke avstanden mellom svarte og hvite feminister når det gjaldt kontroverser om rasisme som en feministisk sak og

ulikheter skapt av forskjellige hierarkiske posisjoner i relasjon til statsborgerskaps-rettigheter og status.

MiRA-senteret var kjernen i aktiviteter som fokuserte på innvandrer- og flyktningekvinnens medborgerskap på 1970- og 1980-tallet, og spilte en avgjørende rolle i politiseringen av innvandrerkvinnens situasjon i Norge. MiRA-senteret, med Fakhra Salimi i spissen, har gitt et formidabelt bidrag til å utvide den feministiske dagsorden og bekjempe mis-representasjon av innvandrer- og flyktningekvinner. På denne tiden var det Kvinnefronten som var den majoritets-organisasjonen som fokuserte mest på minoritetskvinner. Kvinnefrontens fokus på internasjonal solidaritet ble brukt som brobygger til anerkjennelse av 'tredje verden' kvinner i Norge. Norsk Kvinnesaksforening var derimot mer opptatt av institusjonell politikk og relasjoner til myndighetene.

1990 og 2000-tallet: fortsatt kritikk

På noen områder kan vi si at det har skjedd en positiv utvikling i Norge. Vi har fått et nytt og endret organisasjonslandskap og nye stemmer deltar i kvinnesaksdebatter. Vi har fått nye organisasjoner, og nye innvandrerkvinner deltar i fremtredende roller i media og politikk. Vi har også fått nye og vanskelige saker på den politiske dagsorden, slik som omskjæring av jenter og kvinner, tvangsekteskap, og æresdrap. Denne utviklingen har funnet sted innen rammen av en ny politisk kontekst, hvor 'integrering av innvandrere' har blitt en meget viktig politisk sak. I politiske debatter har vi etnisk norske gjerne presentert oss selv som kjønnslikestilte, i motsetning til 'de andre' – innvandrerne – som lever i patriarkalske kulturer. Hvordan blir samarbeid eller mangel på samarbeid mellom majoritets- og minoritetsorganisasjoner i kvinnebevegelsen snakket om i det nåværende klimaet?

'Det er stor avstand mellom norske kvinner i kvinneorganisasjoner [og minoritetskvinner]... Jeg tror ikke norske kvinner i kvinneorganisasjoner bryr seg så mye om minoritetskvinner. Jeg tror ikke det... Veldig få bryr seg om hva som skjer med innvandrere og minoritetskvinner. De tror ikke det er

viktig.... Jeg tror ikke at norske kvinneorganisasjoner kjenner til de problemene minoritetskvinner har', fremhevet en av våre informanter.

Minoritetskvinner fremhever altså fortsatt en mangel på samarbeid, og manglende støtte til minoritetskvinnens rettigheter. De hevder at norske feminister fokuserer utelukkende på etnisk norske kvinners liv. De forteller om sine håp om søstersolidaritet ved ankomst og etablering i Norge, men at håp ble forvandlet til skuffelse. Minoritetskvinner føler at de blir sett på som eksotiske objekter, som ofre for undertrykkende kulturer, og som mottakere av norsk hjelp. De oppfattes fremdeles ikke som likeverdige deltakere og samarbeidspartnere. Men minoritetskvinner fremhever også behovet for egenorganisering. Egne organisasjoner skaper trygge steder hvor minoritetskvinner kan styrke egen stemme og eget engasjement.

Frem til i dag har det ikke vært mye tid til samarbeid, forteller informantene våre. Men de presenterer både en villighet til og et ønske om samarbeid. Minoritetskvinner kjemper fremdeles for å inkludere kampen mot etnisk diskriminering og rasisme i kvinnesaken. Majoritetsorganisasjoner fremhever at de er mot rasisme, men forteller at de ikke har integrert dette i eget arbeid (unntaket her er FOKUS). Majoritetsorganisasjoner er mer opptatt av likestilling mellom menn og kvinner, enn av likestilling mellom majoritet og minoritet. Samtidig uttrykker majoritetsorganisasjoner mer interesse for brennbare politiske saker som omskjæring og tvangsekteskap, enn av den daglige diskriminering minoritetskvinner erfarer i arbeidsmarkedet.

'Jeg tror vi har vært litt redde for å sette vold mot innvandrerkvinner på dagsorden fordi man er redd for å gjøre noe galt og bidra til enda mer stigmatisering og diskriminering...' uttalte en av våre majoritets-informanter. Hun tenker her spesifikt på æresdrap og tvangsekteskap. Blant informantene fra majoritetsorganisasjoner er det en anerkjennelse av at kvinnebevegelsen ikke har tatt opp disse sakene fordi de er vanskelige. De uttrykker redsel for å bli oppfattet som intolerante og som rasistiske. De er engstelige for at det å kritisere praksis omkring æresdrap og tvangsekteskap, vil bli tatt til inntekt for dem som kritiserer innvandrere som gruppe. Ut fra denne diskursen kan vi si

at et svart-hvitt bilde blir presentert: enten er man tolerant eller intolerant – det finnes ikke noen mellom-posisjon som tillater en blanding av aksept og avvisning av ulike væremåter og praksiser. Vi kan si at det utgjør et dilemma at majoritetskvinner på den ene siden ønsker å presentere seg selv som anerkjennere av ulike religioner og kulturer, mens de på den andre siden finner det problematisk å ta opp spørsmålet om minoritetskvinner som kanskje har en underordnet posisjon i 'sine kulturer' og dermed utgjør en minoritet innen minoriteten. Dette dilemmaet gjør det på sin side vanskelig å samarbeide med organisasjoner som representerer innvandrerkvinner. Spørsmålet som kanskje gjenstår med en flau smak i munnen er: hvor ble det av søstersolidariteten? I intervju materialet vårt fremkommer det altså en hovedvekt på 'forskjellighet' som forklaring på manglende samarbeid. Denne 'forskjelligheten' fremstår som vanskelig og forvirrende. Vi finner en redsel blant majoritetsorganisasjoner for å bli sett på som intolerant og rasistisk – men paradoksalt nok oppstår en slik anklage nettopp i kjølvannet av mangelen på uttrykt engasjement og interesse.

De følgende utsagnene kan være illustrerende for den manglende interessen blant noen majoritetsorganisasjoner:

'Etter mitt syn er klasse viktigere enn f.eks rase... Det finnes bare to universelle grunner til diskriminering; den ene er klasse, den andre er kjønn', og

'Etter mitt syn er feminisme feminisme. Det er basert på kjønn... Å være kvinne er viktigere enn å være svart'.

I tillegg til en uttrykt redsel for å øke stigmatiseringen og diskrimineringen av etniske minoriteter, peker informanter fra majoritetsorganisasjoner på dårlig kommunikasjon, mangel på dialog, og at de erfarer det som vanskelig å opptre som, og kanskje oppfattes som, likeverdig i stedet for som dominerende part. I tillegg har noen forsøk på samarbeid blitt avslått av minoritetsorganisasjoner. Når det gjelder fraværet av dialog, forklares dette gjerne med utsagn som 'de har andre problemer enn oss', 'vi er opptatt av ulike saker', eller 'etniske minoritetskvinner bør ha egne organisasjoner for de har egne problemer. Men de trenger ikke å kritisere oss'. I et slikt

virkelighetsbilde blir det heller ikke særlig relevant å samarbeide. Det heter seg at innvandrerkvinner må kjempe sine egne kamper mot undertrykkende kulturer, og at innvandrerkvinner ikke er undertrykket av det norske samfunnet, men av 'sin egen kultur'.

Et videre synspunkt blant enkelte minoritetsorganisasjoner er at svart feminisme skaper uheldige skillelinjer i kvinnebevegelsen. På den annen side kan man si at utsagn som det at 'å være kvinne er viktigere enn å være svart' også er med på å skape og forsterke skillelinjer. Videre ser vi at svart feminisme gjerne blir sett på som et akademisk og som et amerikansk eller britisk fenomen, og at svart feminisme derfor ikke blir sett på som noe som utspringer fra 'grasrotsaktivisme'. Det heter seg at Norge har en annen historie enn de anglosaksiske landene, og at det ikke finnes strukturell rasisme og diskriminering her. Rasisme og etnisk diskriminering blir videre sett på som 'spesielle interesser' og som forskjellig fra kvinnesak. I intervjumaterialet sporer vi også en antakelse om at minoritetskvinner ikke egentlig er interessert i 'kvinnesak' – og at en 'kvinne' i kvinnesakssammenheng er etnisk norsk og hvit. Svart feminisme og såkalt desi-feminisme blir derimot lokalisert i periferien – både praktisk og politisk, mens hvit feminisme er i diskursens og politikkens sentrum. Majoritetskvinner fremstår dermed som norm for det å være kvinnesaksforkjemper og kvinne i Norge. Er det slik at feministiske saker er politiske, mens minoritetskvinnens saker er kulturelle?

En av de intervjuede minoritetsaktivistene uttalte følgende:

'For oss er det viktig å sette disse sakene [tvangsekteskap og 3-års regelen for selvstendig oppholdstillatelse for innvandrede kvinner] på dagsorden. Men når det er gjort må andre ta ansvar fordi minoritetskvinnens kamp er ikke bare minoritetskvinnens kamp. Kjønnsdiskriminering er alle kvinners kamp og ansvar. Etter vårt syn har norske kvinneorganisasjoner det samme ansvar for å kjempe mot Utlendingsloven [fordi den] diskriminerer mot kvinner...'

Vårt materiale viser at minoritetsorganisasjoner og aktivister har et interseksjonelt perspektiv på rasisme/etnisk diskriminering og

kjønnsdiskriminering. De har også et uttalt ønske om å utvide kvinnebevegelsens agenda til å inkludere diskriminering i arbeidslivet og vold mot minoritetskvinner.

Mot en flerstemt feminisme?

Vi har også funnet noen eksempler på samarbeid på tvers av etniske forskjeller, spesielt i relasjon til ulike former for vold mot kvinner. Vi finner videre en uttalt villighet til og et ønske om økt samarbeid. Det kan hevdes at vold mot kvinner er en feministisk sak med et stort potensiale for samarbeid og strategisk arbeid på tvers av etniske forskjeller. Et problem i denne sammenheng oppstår imidlertid dersom majoritetskvinner forklarer vold mot minoritetskvinner som kulturell vold, mens vold mot majoritetskvinner gis strukturelle samfunns-forklaringer. Slagordet 'det personlige er politisk' synes dermed ikke å gjelde i like stor grad for minoritetskvinnens hverdag. Vi har som sagt funnet villighet til samarbeid, men er det slik at vi har gått fra fravær av anerkjennelse, samt utbredt sinne og frustrasjon, til mer respekt, forståelse og tillit mellom minoritets- og majoritetsorganisasjoner i kvinnebevegelsen?

Til dette kan det sies at det enda er en lang vei å gå, men jeg vil understreke det som veldig positivt at flere og ulike stemmer deltar i den offentlige debatten og at flere posisjoner identifiseres og anerkjennes. Det finnes også flere møteplasser (bl.a. FOKUS), men her kan det klart tas flere initiativ. I dag er også organisasjonene generelt mer etnisk blandete enn tidligere, og dette virker lovende med hensyn til utviklingen av og engasjement i forhold til interseksjonelle tilnærminger til ulikhet. I dag vil vi også si at majoritetsorganisasjoner har blitt mer opptatt av innvandrerkvinnens interesser enn de var på 1970- og 1980-tallet - særlig av saker som oppholdstillatelse for kvinner på selvstendig grunnlag og et bredere perspektiv på vold mot kvinner. Et hovedpoeng er likevel at rasisme og kjønn som interseksjonelle strukturer enda har til gode å bli tatt opp av og integrert i majoritetsorganisasjonenes virksomhet. I denne sammenheng er det relevant å spørre hva det nye Ligestillings- og anti-diskrimineringsombudet vil bety. Er det slik at i denne sammenheng går staten foran og kvinnebevegelsen etter? Det nye ombudet kan skape nye muligheter for samarbeid mellom organisasjoner og mellom

organisasjoner og stat, og nye politiske mulighetsstrukturer kan bli relevante for kvinnesaksorganisasjoner. Men en positiv utvikling vil nok kreve at majoritetsorganisasjonene tenker nytt og aksepterer at rasisme er kvinnesak, at de aksepterer og representerer minoritetskvinnens interesser som politiske og som kvinnesak, og at de tar opp i seg nye begreper som 'interseksjonalitet' i sine tilnærminger til ulikhet.

I prosjektet vårt har vi også funnet at religion er et kontroversielt fenomen i kvinnebevegelsen – det være seg for minoritets- eller majoritetsorganisasjoner. Blant feminister blir gjerne religion sett på som kvinneundertrykkende, i stedet for som en mulig kilde til kvinners rettigheter og deltakelse. Religion blir sett på som et 'vanskelig' tema for kvinnebevegelsen. Religion blir gjerne først og fremst forbundet med 'Islam', og Islam blir av noen aktivister sett på som anti-imperialistisk (og derfor som 'god') og av andre igjen som et kvinneundertrykkende fenomen (og derfor 'ond'). Igjen er det et svart-hvitt bilde som tegnes.

Etnisitet og multikulturalisme blir på sin side gjerne forbundet med alt untatt hvithet. Denne typen fremstillinger fortsetter å skape grobunn for konflikt. Vi vil hevde at majoritetskvinner reflekterer lite eller ingenting over sin egen hvithet eller egen etnisitet og privilegier, selv om anti-rasisme og etniske minoritetskvinnens interesser har blitt legitime saker i den bredere kvinnebevegelsen.

Når det gjelder adgang til og innflytelse på staten, så er den ulik for majoritets- og minoritetsorganisasjoner i kvinnebevegelser. I alle 3 land i vår studie – Norge, Spania og England - har etniske minoritetskvinnens organisasjoner færre muligheter til å mobilisere kollektivt og delta politisk enn det etniske majoritetskvinnens organisasjoner har. Majoritetskvinnens organisasjoner blir gjerne konsultert eller hørt på et mye bredere saksfelt, inkludert arbeidsliv, utdanning, og sosiale og økonomiske saker som f.eks offentlig pensjon. Minoritetskvinnens organisasjoner blir derimot gjerne konsultert om saker som anses å gjelde minoritetskulturer – slik som tvangsekteskap, omskjæring, æresbasert vold, og forebygging mot terrorisme. Disse sakene er ofte

lokalisert i ulike departementer og blir snakket om på forskjellige måter (vold i hjemmet anses som et samfunnsproblem, mens annen vold anses som kultur- eller tradisjonsbasert). Dette gjør det vanskeligere å adressere alle sakene som angår vold mot kvinner på en helhetlig og mer strategisk måte. Slike praktiske og diskursive skiller produserer også barrierer for minoritetskvinnens deltakelse i mer overordnede politiske debatter om likestilling generelt og om vold mot kvinner spesielt.

I all hovedsak kan vi si at majoritets-kvinneorganisasjoner aksepterer, men ikke omfavner og integrerer, minoritetskvinnens perspektiver og saker. Men som sagt tidligere finnes det unntak – vi har f.eks funnet eksempler på samarbeid og strategiske allianser på politikkområdet vold mot kvinner. En felles plattform er mest synlig i England, hvor majoritets- og minoritets-kvinneorganisasjoner har inngatt i en koalisjon kalt 'End Vold Mot Kvinner Kampanjen' – eller 'the End Violence Against Women Campaign'. I Norge og Spania har ikke majoritets-kvinneorganisasjoner engasjert seg i like stor grad i dialog og samarbeid med minoritetskvinnens organisasjoner.

Minoritetskvinnens stemmer har i det store og hele blitt ignorert eller vært et 'ikke-tema' i konteksten av majoritetskvinnebevegelser i disse to landene. Enkelte organisasjoner i Norge har begynt å diskutere dette, mens vi i Spania ikke har funnet noen direkte eller eksplisitte uttrykk for ønske om eller vilje til dialog og samarbeid. Som nevnt tidligere har majoritetskvinner gjerne følt at minoritetskvinnens saker ikke angikk dem – at de bare er relevante for minoritetskvinner selv. Både mangelen på interesse og faktisk engasjement er strategier som begge kan medføre redsel for å bli stemplet som rasistisk.

Mot et mer kjønnsrettferdig medborgerskap

Inkludering og deltakelse av minoritetskvinner i den bredere kvinnebevegelsen er et viktig skritt mot et mer kjønnsrettferdig medborgerskap. Vi mener ikke at etniske minoritetskvinner skal innlemmes i majoritetsorganisasjoner og legge ned egne organisasjoner – det er fremdeles svært viktig at minoritetskvinner har egne organisasjoner for politikkkutforming. Vi snakker heller om inkludering i betydningen deltakelse, dialog og samarbeid.

Et annet viktig skritt er at majoritetskvinner reflekterer omkring sin hvithet og privilegerte posisjon. En klassiker i denne sammenheng er den amerikanske forskeren Ruth Frankenberg's bok 'White women, race matters', eller 'hvite kvinner, rase teller'. Frankenberg uttaler at 'hvite mennesker er 'raset', akkurat som menn er kjønn', og at 'hvite kvinners liv er steder hvor både reproduksjon av rasisme og utfordringer av rasisme finner sted'. Hvithet, sier Frankenberg, er en lokalisering som gir strukturelle fordeler og raseprivilegier. Hvithet er også et ståsted – hvorfra hvite mennesker ser på seg selv, på andre, og på samfunnet. Og hvithet refererer til et sett av kulturelle praksiser som vanligvis er umarkerte eller ikke navngitt.

Et tredje viktig skritt er inkludering og deltakelse av minoritets- og majoritetskvinner i dialog og konsultasjon med myndighetene. Min egen studie i Maktutredningen fra 2003 understreket dette. Videre har en studie av Hege Skjeie og Mari Teigen (2007), 'Likestilling og minoritetspolitikk' funnet at invitasjonsstrukturen til offentlige høringer inneholdt skjevheter i den forstand at feministiske majoritetsorganisasjoner ikke blir invitert til høringer om minoritetspolitiske likestillingsspørsmål, med unntak av kvinneorganisasjoner med en 'hjelpeprofil'. Samtidig blir ikke alltid minoritetsorganisasjoner invitert til å komme med uttalelser omkring mer generelle politiske samfunnsspørsmål.

Helt til slutt vil jeg komme med en oppfordring til Norsk Kvinnesaksforening om å ta initiativ til å etablere og støtte inkluderende møteplasser mellom majoritets- og minoritetskvinner i Norge. Jeg vil også oppfordre dere alle til å delta i debatten!

Tusen takk for oppmerksomheten!